

дороги та колгоспу. Нині на поверхні видніються лиш частини фундаменту та сліди оборонних валів. Карта фон Міга по своїй інформативності не надто доповнить цей список й тим не менш, в 1783 р. на цьому місці проглядаються стіни веж та вали, що були прокреслені чорним кольором, в центрі ж знаходилась забудова шестигранної форми.

Останнім прикладом слугуватиме Бучацький замок, який розташовується на правому березі р. Стрипи в центральній частині міста. Місце для замку було вибрано ідеальне для оборони – скеляста височина, схили якої з трьох сторін круто обриваються біля вод невеликого потоку. Сучасні руїни – наслідок походу Ібрагіма Паші, це залишки збудованого в середині 16 ст. замку. Даний приклад слугуватиме нам як виняток, позаяк не внесе жодних коректив у сприйнятті цієї фортифікації. Бучацький замок сьогодення – ідентичний із його позначенням у XVIII ст.

Отож, ознайомившись із загальним описом та функціоналом карти фон Міга та розглянувши різноманітні теоретичні й практичні приклади її застосування, підтверджено надзвичайну цінність першої військово-топографічної карти Галичини як джерела інформації про стан об'єктів. Карта фон Міга, як цілісне джерело, відіграє важливу роль у формуванні уявлення про Тернопільщину литовської доби, а її подальше дослідження здатне суттєво розширити наші знання про цей період.

### Ярослав Шуль (Тернопіль)

#### ЗАМКОВА АРХІТЕКТУРА ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Замкова архітектура Тернопільської області становить одну з найцінніших складових культурно-історичної спадщини України. Регіон вирізняється високою концентрацією замкових комплексів, які не лише виконували оборонні функції, але й були адміністративними, економічними та культурними центрами. Вони відображають багатозарову історію краю та соціально-політичні трансформації, що відбувалися на теренах Поділля від пізнього середньовіччя до нового часу.

Перші замки на території сучасної Тернопільщини почали зводитися наприкінці XIV ст., коли ці землі увійшли до складу Королівства Польського. Саме в цей період закладаються основи оборонного будівництва, що згодом було розвинене під впливом державних формацій, які послідовно змінювали контроль над регіоном – Речі Посполитої, Османської імперії, Австрійської монархії.

Еволюція замкової архітектури засвідчує поступовий перехід від домінування готичного стилю з його масивними мурами й вежами до ренесансних і барокових форм, у яких поєднувалися оборонні й резиденційні функції. Відтак, архітектурна спадщина краю є своєрідним відображенням взаємопроникнення культурних традицій Центральної та Східної Європи.

Замкові комплекси Тернопільщини вирізняються розмаїттям планувальних рішень та архітектурних стилів. На їхню специфіку впливали кілька чинників: військово-стратегічні потреби, природно-географічні умови та культурні впливи епохи. Збаразький замок – один із найрепрезентативніших прикладів ренесансної архітектури, збудований як оборонно-палацовий комплекс із виразними резиденційними рисами. Бучацький замок поєднує готичні традиції з ренесансними новаціями, демонструючи поступову зміну архітектурних стилів. Терехівський замок репрезентує готику та оборонний стиль із чітким підпорядкуванням військовим завданням.

Важливою рисою є використання природного ландшафту для підсилення оборонної здатності: замки будували на підвищеннях, поблизу річкових долин, що утруднювало доступ нападникам.

Більшість замків області нині перебуває в аварійному стані. Зanedбаність, руйнівний вплив часу та людського чинника створюють загрозу безповоротної втрати унікальної спадщини. Попри окремі зусилля зі збереження та реставрації, загалом відсутня цілісна програма охорони пам'яток. Особливо гостро постає проблема залучення інноваційних методів дослідження та консервації – археологічних розкопок, 3D-моделювання, картографічного аналізу.

Дослідження замкової архітектури Тернопільщини мають різний характер. Їх умовно можна поділити на чотири групи. Це репринтні видання – насамперед праці Ю. Сіцинського, які залишаються важливим джерелом описів замків Поділля; науково-популярна література – видання О. Лесика, О. Мацюка, К. Липи, Г. Муніна, Г. Гуркіна, О. Середюка, а також туристичні путівники О. Гаськевич, А. Івченка, О. Пархоменко; матеріали конференцій – зокрема збірники Міжнародної конференції «Замки України: дослідження, збереження, використання» та науково-практичних зустрічей у Збаражі (2023); періодичні видання – статті С. Мичко, В. Бойка, В. Чайки, Х. Равлюк тощо. Сучасна історіографія, хоч і робить вагомий внесок у популяризацію теми, все ж потребує системного академічного підходу із залученням міждисциплінарних методів.

Замки Тернопільщини мають значний потенціал для розвитку туристичної інфраструктури та культурного брендингу регіону. Вони здатні виступати не лише як пам'ятки минулого, але й як чинники сучасної локальної ідентичності. Для цього необхідна інтеграція наукових досліджень, реставраційних робіт і культурно-туристичних програм.

Таким чином, замкова архітектура Тернопільської області є надзвичайно важливим пластом національної культурної спадщини. Вона відображає складні історичні процеси, впливи різних держав і культур, а також локальну своєрідність. Стан дослідження й збереження цих об'єктів свідчить про значні досягнення у сфері популяризації, проте водночас актуалізує потребу у поглибленому міждисциплінарному вивченні та реалізації комплексної програми охорони. Збереження замкової архітектури є не лише науковим, а й суспільним завданням, адже воно визначає майбутнє культурної пам'яті та туристичного розвитку регіону.

**Володимир Кіцак, Валерій Янусь (Тернопіль)**

### **ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНА ЦІННІСТЬ ТА СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ФОРТИФІКАЦІЙНИХ СПОРУД ТЕРНОПІЛЬЩИНИ ЗА ВИКОРИСТАННЯ НОВІТНІХ АРХЕОЛОГІЧНИХ МЕТОДИК**

Фортифікаційні споруди посідають центральне місце у формуванні історичної та просторової пам'яті українських земель. На Тернопільщині, як і на сусідніх територіях Галичини та Поділля, військово-оборонні комплекси стали тим стрижнем, навколо якого вибудовувалися поселення, організовувалося соціальне життя і формувалася політичний простір. Замки, укріплені монастирі, бастіонні системи та оборонні укріплення не тільки забезпечували захист від воєнних загроз, але й визначали спосіб самоорганізації громади, впливали на економічні стосунки та культурну взаємодію. Вони були видимими знаками сили, легітимності влади і здатності громади до самозбереження.